

University of Groningen

De attributieve genitief in het Middel-Nederlandsch

Es, Gustaaf Amandus van

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1938

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Es, G. A. V. (1938). *De attributieve genitief in het Middel-Nederlandsch*. Koninklijke Van Gorcum.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

INLEIDING.

De attributieve of adnominale genitief in het Indogermaansch en het Germaansch is het onderwerp van velerlei studies geweest. De bekende handboeken van Brugmann-Delbrück, Wilmanns, Behaghel e.a., en de daar genoemde detailstudies leggen hiervan een sprekend getuigenis af. In het Middelnederlandsch, en dat geldt evenzeer voor de latere perioden van het Nederlandsch, is deze verbindingsvorm van het nomen en pronomen nog niet voldoende onderzocht. Het hoofdstuk over den genitief in de Middelnederlandsche Syntaxis van Stoett is voor het grootste deel gewijd aan de adverbale verbindingen; de attributieve worden er zeer globaal behandeld, van de partitieve zijn een aantal bijzonderheden in „opmerkingen” verwerkt. Grondige syntactische en stilistische detailstudies zijn aangaande de adnominale genitiefconstructie niet gemaakt, afgezien van sommige gegevens in het Middelnederlandsch Woordenboek bij *wat, vele, niet, iet* en dergelijke. De studie van G. Engels „Over het gebruik van den Conjunctief en de Casus bij Maerlant” behandelt behalve den genitief bij pronomina en telwoorden uitsluitend verbale verbindingen. De dissertaties van I. B. Kolthoff „Het Substantief in het Nederlandsch der 16^e Eeuw” en B. van Halteren „Het Pronomen in het Nederlandsche der 16^e Eeuw” zijn voornamelijk op de flexie ingesteld.

G. S. Overdiep heeft in zijn inleiding op den Ferguut, de basis voor de moderne studie der historisch-stilistische syntaxis van het Middelnederlandsch, een korte uiteenzetting gegeven van de attributieve genitiefverbindingen in dien tekst. Wij vonden daarin aanleiding een breeder onderzoek in te stellen naar vormen en functies van den attributieven genitief in het Middelnederlandsch.

Op drieërlei wijze hebben wij in deze studie reliëf gebracht: *historisch, stilistisch* en door vergelijking met de attributieve *van*-verbinding.

In de genoemde inleiding op den Ferguut immers is aangetoond, hoe de attributieve *van*-bepaling ontstaat uit de adverbale. Woord-schikking en verhouding tusschen „bepaald” substantief en verbum zijn daarbij beslissend. Van de concurrente analytische constructie met de praepositie *van* zegt Stoett, op grond van het Mnl. Wdb. VIII-1225, in §159 Opm. alleen, dat de omschrijving door dit voorzetsel in het Middelnederlandsch „zeer gewoon is”. Wij hebben getracht de verhouding tusschen beide constructies scherper te bepalen door na te gaan, waar en in hoeverre de *van*-bepaling in de verschillende genres is doorgedrongen, en uit welke syntactische en stilistische oorzaken het gebruik is te verklaren. Meer dan Behaghel voor het Duitsch leggen wij, behalve op de formeele factoren als ontbreken van flexie-mogelijkheid, nadruk op de interne functie,

dwz. de functioneele verhouding tusschen bepaald woord en attributieve bepaling.

Een beschrijving van syntactische verschijnselen in het Middelnederlandsch met zijn rijke verscheidenheid van taalsoorten kan niet anders dan *stilistisch* zijn. Wij hebben onze beschrijving van den attributieven genitief dan ook van meet af ingesteld op de onderscheiding en typeering van min of meer typische genres: wereldlijke en geestelijke epiek in poëzie- en proza-vorm, didactische poëzie in verschillende nuances, het drama in verscheidene soorten, ambtelijk proza van kronieken, wetten en oorkonden, didactisch proza, geestelijke lyriek in poëzie en proza, geestelijk proza van preeken, godsdienstige verhandelingen en mystieke visioenen of beschouwingen. Aangezien geen handboek bestaat, dat (in zake taal-vormen) onze keuze der Middelnederlandsche teksten zou kunnen vergemakkelijken en pas na bewerking van het materiaal de eigenaardigheid van een gegeven tekst volledig is te bepalen, moesten wij ons in dit opzicht laten leiden door intuïtie en door de handboeken voor litteratuur. Van de overzichtelijke indeeling in Van Mierlo's Geschiedenis van de Oud- en Middelnederlandsche Letterkunde hebben we een dankbaar gebruik gemaakt.

Hoewel we zeker niet op volledigheid bogen, meenen we dat ons materiaal omvangrijk genoeg en voldoende geschakeerd is om de normen van het gebruik van den attributieven genitief in het algemeen én in de onderscheiden genres vast te stellen. In het geheel excerpeerden we ongeveer honderd teksten. Van de poëzie-teksten namen we doorgaans 2000 verzen, van sommige belangrijke teksten het dubbele, van enkele minder praegnante de helft. Van de prozateksten namen we aaneengesloten brokken van 1000 regels, wat naar den omvang vrijwel met 2000 versregels gelijk staat. Teksten die minder dan 2000 verzen of 1000 proza-regels omvatten, excerpeerden we geheel. Naar globale berekening omvat ons materiaal zoodoende de genitief- en praepositie-verbindingen uit 93600 verzen en 33700 regels proza. Het totale aantal genitief-verbindingen is daarin rond 9000, dat der *van*-bepalingen rond 3000.

Natuurlijk levert dit materiaal gelegenheid genoeg om ook in bepaalde genres fijnere vergelijkingen tusschen de teksten op touw te zetten. Om niet, door al te veel in details af te dalen, de groote lijnen uit het oog te verliezen, hebben we ons in dit opzicht beperkt tot opvallende kenmerken en verschillen, of tot gevallen waar wij het voor het aangeven van een historische ontwikkeling noodig oordeelden. Wel hebben we volle aandacht gewijd aan de interpretatie der genitief-verbindingen in den zin en het tekst-verband. We achten dat voor een juiste waardeering der stilistische beteekenis onontbeerlijk. Het is niet alleen belangrijk, de mogelijkheden der syntactische verbinding te bepalen: op zichzelf leidt dit tot doode abstractie, en heeft slechts normatieve waarde. Het leven der taal blijkt pas, wanneer wordt beschreven in hoeverre deze mogelijkheden worden *toegepast*, in welke genres, door welke schrijvers, in welke mate zij worden gevarieerd, hoe zij opkomen en verdwijnen. Daarom hebben wij ook, waar het

eenigszins gewenscht was, het materiaal volledig opgegeven en ook meermalen statistisch verwerkt. Dat wij ons zodoende dikwijls op semantisch gebied bewegen, kan geen bezwaar zijn. De syntaxis bestrijkt tot op zekere hoogte heel de taalkunde. Dat geldt ook voor de flexie. De beschrijving der genitiefverbindingen is echter niet in eerste instantie een beschrijving van flexie-vormen; en aangezien de buiging in het Middelnederlandsch op zichzelf reeds uitvoerig is bestudeerd, kunnen wij volstaan met een secundaire behandeling van die vormen, welke functioneel en stilistisch van bijzonder belang zijn, of naar mate de vergelijking met de *van*-bepaling dit vereischt.

Historisch is deze studie in zooverre, dat wij gepoogd hebben een beeld te ontwerpen van het gebruik der genitiefverbindingen in het Middelnederlandsch tot in de 16e Eeuw. Het ligt voor de hand, dat er in verschillende opzichten ook in geschreven taal gedurende drie à vier eeuwen verandering en ontwikkeling is te constateeren, te meer daar het tijdvak van de 12e tot de 16e eeuw voor sommige taalstijlen, met name het ambtelijk en het geestelijk proza, een tijd van wording is geweest.

Naar historisch verband met andere of vroegere Germaansche en Indogermaansche dialecten hebben we niet opzettelijk gezocht. De mogelijkheid tot verbinding van nomina door den vorm van den genitief is in alle Indogermaansche talen aanwezig. Het hangt echter van bijzondere omstandigheden, van de mate en den aard der beschaving af, in hoeverre deze verbindingsvorm in een gegeven taal-milieu is toegepast, uitgebreid en gevarieerd, zoowel naar den vorm als naar de interne functie. Daarin gaat iedere taal zijn eigen weg, ook al erkennen wij volmondig, vooral met het oog op de universeele beschaving in de Middeleeuwen, de mogelijkheid van een gedeeltelijk parallele ontwikkeling. Een dóórgaande ontwikkeling van Oudgermaansch tot jongere dialecten, waaronder dan het Middelnederlandsch, lijkt ons niet aannemelijk. Het is niet gewenscht, de gegevens uit andere en oudere talen zonder meer als prototype voorop te stellen; een zuivere historische vergelijking is pas mogelijk na volledige kennis van het Middelnederlandsche materiaal. Deze valt buiten ons bestek; de beschrijving van den attributieven genitief binnen het Middelnederlandsch taalgebied vroeg onze volle aandacht. Doch ook een verschil in de methode van beschrijving bemoeilijkt een directe vergelijking met de resultaten der studies in Germaansche en andere Indogermaansche talen. In het algemeen gaat men daar namelijk uit van de interne functie der genitiefbepaling. Wij onderschrijven met overtuiging de opvatting van Behaghel (*Deutsche Syntax I*, pag. 484): „Die Zusammenstellung eines Substantivs oder Pronomens mit einem Genitiv besagt, ebenso wie die Zusammenfassung zweier Substantivstämme in der Zusammensetzung, an sich nichts anderes, als dasz irgendeine Beziehung zwischen den durch sie dargestellten Gröszen besteht. Die Art der Beziehung ergibt sich aus der Beschaffenheit der einzelnen Gröszen und aus der Art der zwischen den beiden Gröszen überhaupt möglichen Beziehungen.”

Teleurstellend en eenigszins inconsequent lijkt het ons daarom, dat

Behaghel in zijn daarop volgende beschrijving toch primair van de gangbare indeeling naar de functies uitgaat, en de verdeeling naar de verbonden nomina eerst in tweede instantie invoert, al doet hij dit dan ook in sterkere mate dan de andere grammatici. Wij deelen het materiaal in naar de vormen. Dan blijkt te scherper de syntactische en stilistische kwaliteit, die in de bestaande grammatica's slechts zelden en dan nog in zeer geringe mate tot uiting komt. Het eene genre vereischt meer concrete, het andere meer abstractie substantieven; de aard der genitief-constructie, de interne functie nu is daarvan afhankelijk. Het eene genre heeft ook meer behoefte aan genitief-verbindingen dan het andere, het beschouwende bijvoorbeeld veel meer dan het epische. Zoo is het gebruik van de genitiefverbinding een criterium voor taal- en stijlvermogen.

Tenslotte is het een groote tekortkoming van vele grammatica's, dat de genitief-verbinding louter op zichzelf wordt beschouwd, slechts zelden in den zin. Wij zullen den aard der groep nomen + genitief mede door de syntactische functie in den zin bepalen.

We beschouwen achtereenvolgens de attributieve-genitiefverbindingen van de pronomina, den nominalen genitief bij pronomina en telwoorden, en den nominalen genitief bij substantieven. Na ieder onderdeel volgt een vergelijking met de attributieve *van*-bepaling. Van bijzonder belang is de zoogenaamde „verplaatsing” van den nominalen genitief, die in het laatste deel is behandeld.